

Wat weten we over de laatvlieger?

Peter Twisk

Foto's en afbeeldingen © Peter Twisk, tenzij anders vermeld

Even voorstellen:

Foto: Erik Korsten

Aanleiding:

- Van zes soorten vleermuizen zijn soortenstandaards verschenen, niet van de laatvlieger;
- De laatvlieger staat op de Rode Lijst als kwetsbaar;
- Bij ingrepen aan gebouwen is er goede kans dat de laatvlieger beïnvloed wordt;
- Over de voorwaarden die de laatvlieger stelt aan verblijfplaatsen is relatief weinig bekend;
- Dat is de reden dat van de laatvlieger geen soortenstandaard gemaakt.

Wat weet ik over de laatvlieger?:

- Niet wezenlijk meer dan bijvoorbeeld in de Atlas van de Nederlandse vleermuizen staat;
- Voor deze presentatie heb ik wat algemene werken en enkele publicaties over de laatvlieger gelezen;
- In dit verhaal zal ik allerlei eigen ervaringen gebruiken;
- Ik citeer uitgebreid uit de 'diplomarbeit' van Susanne Rosenau en dissertatie van Solveig Lubeley.
Zie http://www.susanne-rosenau.de/dipl_arb/01_diplomarbeit.pdf
en <http://ftp.ub.uni-marburg.de/diss/z2003/0130/index.html>

Waar is deze presentatie op gericht?

Twee vragen:

- Welke eisen stelt de laatvlieger aan zijn verblijfplaatsen?
- Wat kan de reden zijn voor achteruitgang van de laatvlieger in Nederland?

Na mijn verhaal gaan we hierover in gesprek...

Vermelding op de Rode Lijst 2006:

- Afname in verspreiding tussen 25 en 50%;
- Trendklasse: matig afgenomen.

- We kennen betrekkelijk weinig verblijfplaatsen
  - omdat de laatvlieger midden in de nacht naar verblijfplaats terug keert;
  - omdat de laatvlieger geen baltsgedrag laat zien.
- Ook hebben we weinig informatie over aantalontwikkeling.

Bij de wintertellingen vinden we de laatvlieger niet.

De laatvlieger komt nog in het hele land voor.

Bron: Telmee.nl

Verspreiding in Europa

Bron: Veldgids Europese Zoogdieren

En wereldwijd

Bron: bbc.co.uk

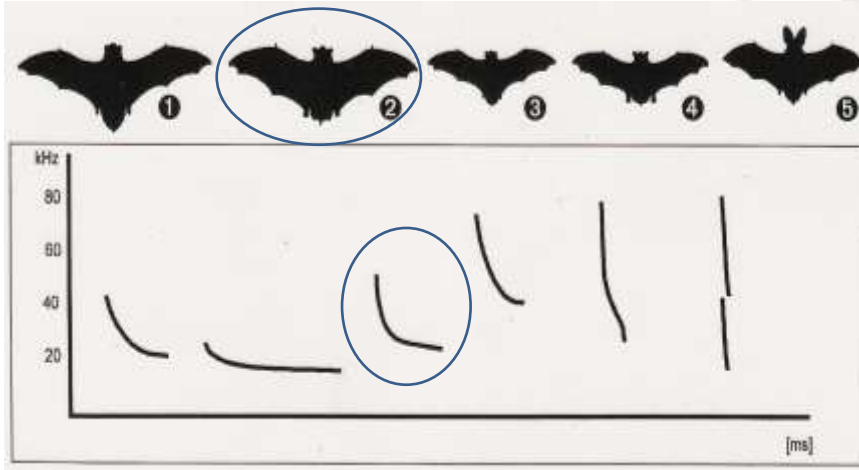
Laatvlieger: spanwijdte 35 cm, gewicht 25 gram

Gewone dwergvleermuis: spanwijdte 16 cm, gewicht 5 gram

Bron: Atlas Nederlandse vleermuizen

Soms komen dieren in puntdraad terecht

De laatvlieger foerageert regelmatig rond lantaarnpalen.

Overzicht waarnemingen onderzoek Zeeuws-Vlaanderen

Jachtbiotoop	Geïventariseerde lengte (km)	waargenomen overvleern	aantal dwergvl.a/km'	laat vlieger	meer vleern	ruige dwergvl.	rosse vleern	water vleern	groot oorvl.
water + bepl. bijeen	18,6 (11,5-27,1)	106 (68-136)	5,7 (5,9-5,4)	14	4	10	2	4	3
alleen water	25,9 (17,7-34,2)	128 (107-151)	4,9 (6,0-2,6)	1	15	8	-	-	-
alleen beplanting	100,4 (48,7-51,7)	251 (59-192)	2,5 (1,2-1,7)	16	-	6	3	-	-
bos + populieren-plant.	5,0 (3,3-1,7)	24 (20-4)	4,8 (4,1-1,4)	-	-	3	-	-	2
bij huizen		44 (17-27)		22	-	-	-	-	1
vrijstaande lant.paal	164,0 (87,0-77,9)	9 (3-6)	0,3 (0,2-0,5)	3	-	-	1	-	-
open terrein		2 (0-2)		-	-	-	-	-	-
Totaal	314,8(168,2-146,6)	564(274-290)	1,8 (1,6-2,0)	56	19	27	6	4	6

Tussen haakjes staan de waarnemingen van de eerste en tweede inv. periodes.

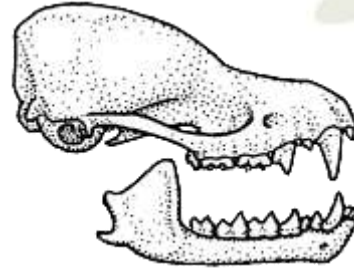

Schedel

Laatvlieger:

- Eén premolaar in BK, twee in OK: relatief ver ontwikkeld.
- Recht profiel, korte kaakspieren, wijst op zacht voedsel.

Vale vleermuis:

- Twee premolaren in BK, drie in OK: relatief minder ontwikkeld.
- Gebogen profiel, lange kaakspieren, wijst op hard voedsel.

Voedsel van de laatvlieger:

- nachtvlinders;
- kevers als mei- en junikever;
- In het najaar ook veel mestkevers;

Jachtmethoden:

- achtervolgen in vlucht;
- achtervolgen vanaf een hangpost;
- prooien van de grond pakken.

Verblijfplaatsen vrijwel uitsluitend in gebouwen

Bron:
Google streetview

Kraamkolonies bestaan uit 10 – 50 vrouwtjes

Laatvliegers hangen meestal niet vrij op een zolder

Maar kruipen weg in
nauwe kieren

Of achter een vensterluik
of gevelbetimmering.

Ieder vrouwtje brengt één jong per jaar ter wereld.

Geboorten:
eind mei / begin juni.

Jong met 6-7 weken
zelfstandig.

Over paargedrag
weten we bijna niets.

Winterslaap waarschijnlijk vooral in spouwmuren,
soms in mergelgroeven dicht bij de ingang..

Standsoort; geen trek tussen zomer- en winterleefgebied.

Bij de laatvlieger komt regelmatig rabiës voor.

Niet met blote handen pakken;
bij een beet laten vaccineren.

Is de laatvlieger een soort van steden?

Bild 4.4 - Breitflügel-Mopsfledermaus und andere per Habitatwahl verbundene Arten

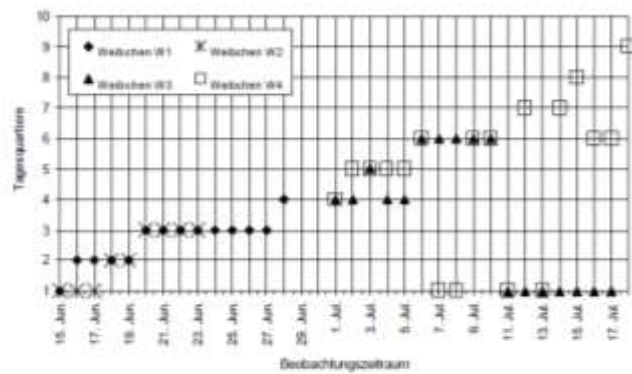
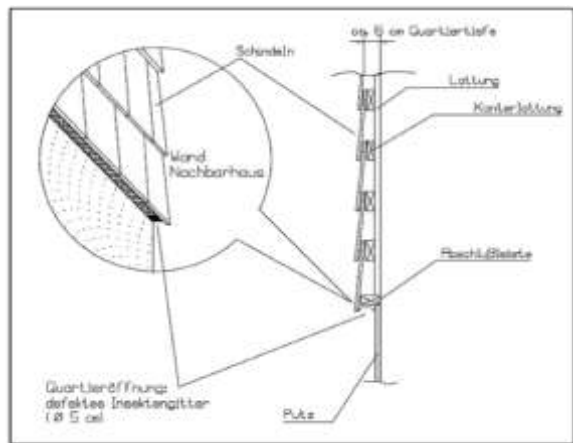
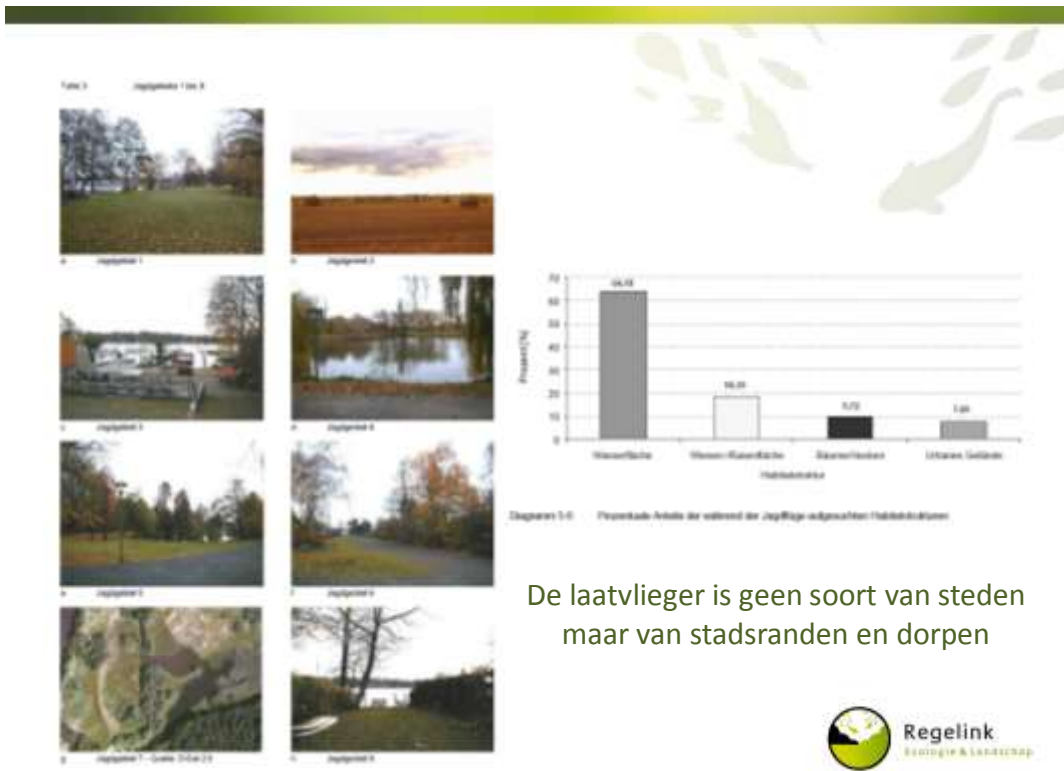
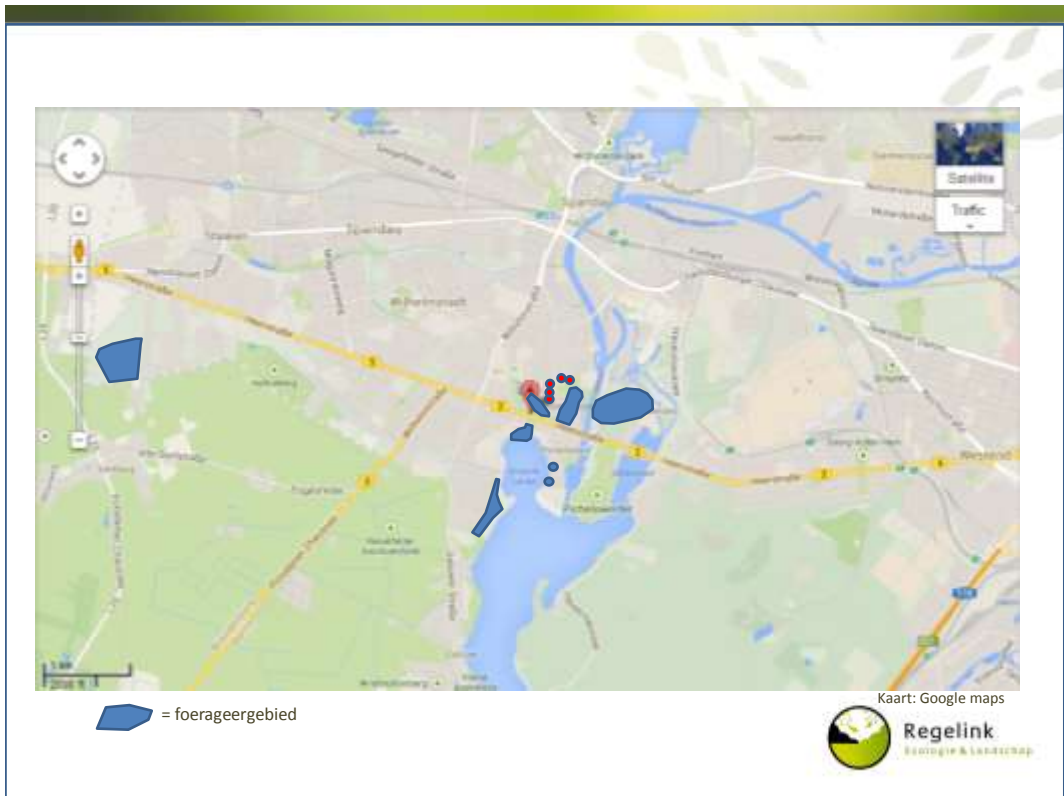

Diagramm 5-1 Von den Mischweibern W1 bis W4 genutzte Tagesquartiere im Zeitraum von 15.06. bis 18.07.

**Quartier- und Raumnutzungssystem einer
synanthropen Fledermausart (*Eptesicus serotinus*)
und seine Entstehung in der Ontogenese**

Dissertation
zur
Erlangung des Doktorgrades
der Naturwissenschaften
(Dr. rer. nat.)
des Fachbereichs Biologie
der Philipps-Universität Marburg
vorgelegt von
Solveig Lütkeby
aus Bochum

Marburg/Lahn 2003

Kaart: Google maps

Dit betref onderzoek in een overwegend agrarisch gebied
zodat dit niets zegt over de laatvlieger als 'stadsvleermuis'.

Abb. 21: Schildereien an Häuser sind verblasst in Folge

Abb. 22: Güntertorpark Marburg, Quartiere g) in Formensprache an Stadtkern (g) „Pflanzliche Marburg“ in Dreifamilienhäusern unter Schutzgeboten eines Fachwerkbereichs (h) „Park-Land“ unter Schutzgeboten eines Wohnbereichs (i), unter Schutzgeboten Marburger an einem Block (k) und im Dreifamilienhaus (l, n, o, p, q, r) Platz verschmälert Ausläuferflügel der Quartiere

Onderzoek Bureau Waardenburg Tilburg

bron: waarneming.nl

De laatvlieger komt overal in Tilburg voor.

Aanleiding: renovatie en na-isoleren van woningen

... wat dodelijk kan zijn voor vleermuizen.

Foto's Erik Korsten

Voorzichtige conclusies 1:

- verblijfplaatsen van de laatvlieger zitten vooral in hoge gebouwen;
- verblijfplaatsen vertonen veel overeenkomsten met die van gewone dwergvleermuis;
- experimenteren met o.a. grote gevelkasten aan hoge gebouwen lijkt me belangrijk.

Voorzichtige conclusies 2:

Oorzaken van de achteruitgang van de laatvlieger kunnen zijn:

- verstedelijking van Nederland;
- en/of vee op stal waardoor er minder mestkevers te vinden zijn;
- en/of renovatie van gebouwen waardoor verblijfplaatsen verdwijnen en/of dieren gedood worden.

Graag reacties en commentaar!

